

Маліцкі Юрый Вячаслававіч

кандыдат філалагічных навук,
дактарант Інстытута мовазнаўства
імя Якуба Коласа
Цэнтр даследаванняў беларускай
культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
г. Мінск, Беларусь

Yury Malitski

PhD in Philology,
Post-PhD Researcher of the Institute
of Linguistics named after Yakub Kolas
Center for Research of Belarusian
Culture, Language and Literature
National Academy of Sciences of Belarus
Minsk, Belarus
sp-sm@mail.ru

ФАРМІРАВАННЕ СУБ'ЕКТА І АБ'ЕКТА
МАСАВАЙ КАМУНІКАЦЫІ
Ў БЕЛАРУСКІХ АНАНІМНЫХ ГУТАРКАХ ХІХ ст.

FORMATION OF THE SUBJECT AND OBJECT
OF MASS COMMUNICATION
IN BELARUSIAN ANONYMOUS CONVERSATIONS
OF THE 19th CENTURY

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці фарміравання структуры суб'екта і аб'екта камунікацыі ў беларускіх ананімных белетрызаваных літаратурна-публіцыстычных творах ХІХ ст. (гутарках). Вывучаюцца маўленчыя, моўныя і прагматычныя элементы канцэпцыі асобы адрасанта і адрасата маўлення ў сферы масавай камунікацыі.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: *масавае камунікацыя; публіцыстычнае маўленне; беларускія ананімныя гутаркі ХІХ ст.; суб'ект маўлення; аб'ект маўлення.*

The article examines the features of the formation of the structure of the subject and object of communication in Belarusian anonymous fictionalized literary and publicistic works of the 19th century (conversations). Speech, language and pragmatic elements of the concept of the personality of the addresser and addressee of speech in the sphere of mass communication are studied.

К e y w o r d s: *mass communication; publicistic speech; Belarusian anonymous conversations of the 19th century; subject of speech; object of speech.*

Камунікацыя – працэс глабальнага маштабу. Агульная плынь маўленчых зносін па прычыне вялізнай колькасці суб'ектаў і сітуацыйна-хаатычнага характару іх узаемадзеяння цяжка паддаецца аналізу і сістэматызацыі з пункту погляду дакладна акрэсленых крытэрыяў. “Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” (2016) вызначае семантыку слова *камунікацыя* як ‘паведамленне, абмен думкамі, перадача інфармацыі пры дапа-

мозе мовы' [1, с. 338]. Разуменне камунікацыі як акта перадачы інфармацыі пры дапамозе сродкаў маўлення фіксуюць таксама замежныя лексікаграфічныя выданні і рэсурсы, напрыклад, Cambridge International Dictionary of English [2], The Concise Oxford Dictionary [3], «Большой толковый словарь русского языка» [4] і інш.

Фарміраванне розных па інфармацыйным нападуненні функцыянальных адзінак маўленчых зносін у большасці выпадкаў адбываецца падчас штодзённых побытавых і сацыяльных кантактаў. Разам з тым існуе і спецыяльна арганізаваная вытворчасць інфармацыйных паведамленняў, разлічаная на масавага спажыўца. Вылучаюць два пласты масавай інфармацыі: адзін ствараецца і стыхійна распаўсюджваецца самімі масамі праз міжасобныя зносіны, другі фарміруецца спецыялістамі і распаўсюджваецца па спецыяльных агульнадаступных каналах [5]. Адпаведна, сфера масавай камунікацыі разглядаецца як адкрытая не толькі для суіснавання інфармацыйных прадуктаў розных тыпаў і ўзроўняў, але і для дзейнасці розных суб'ектаў інфармацыйнай вытворчасці – інстытуцыяналізаваных і неінстытуцыяналізаваных. Так, сёння мы назіраем сітуацыю, калі «ў медыякамунікацыйным асяроддзі адбываецца інтэнсіўнае фарміраванне шматсуб'ектных адносін, якія характарызуецца тым, што ў вытворчасць і распаўсюджванне кантэнтнага ўцягнуты разнастайныя суб'екты – прафесійныя СМІ, “новыя прафесіяналы” сацыяльных медыя і аўдыторыя» [6, с. 11]. Аднак полісуб'ектны характар арганізацыі медыяпрасторы – з'ява ўніверсальная, яна існавала задоўга да лічбавай эпохі і часу так званых новых медыя. Нават у сітуацыях абмежаваных магчымасцей у плане фарміравання і распаўсюджвання інфармацыйнага прадукту ў розныя перыяды перманентна рабіліся спробы парушыць манаполію інстытуцыяналізаваных суб'ектаў грамадскай камунікацыі.

Адным з вызначальных тэкстаўтваральных фактараў у адносінах да функцыянальных адзінак грамадскага інфармацыйнага абмену выступае дыялагічны характар працэсу камунікацыі. Аснову дыялагічнасці складаюць сацыяльны напрамак працэсу мыслення, а таксама камунікатыўная роля мовы. Класічная лінгвістыка, грунтуючыся на згаданым сацыяльна-камунікатыўным пункце погляду на мову, вызначае дыялагічнасць як “маўленчатэкставую катэгорыю, зместам якой з'яўляецца ўзаемадзеянне адрасанта з іншай асобай (іншымі асобамі)” [7, с. 91]. У такім разуменні дыялагічнасць уяўляецца тэкставай катэгорыяй, якая на сістэмным узроўні арганізоўвае ўзаемную дзейнасць камунікантаў з мэтай вызначэння суадносін зместавых пазіцый адрасанта і адрасата маўлення і акрэслівае прынцыпы адбору моўна-маўленчых сродкаў у працэсе камунікацыі.

Даследчыкі па праву называюць XIX ст. пачаткам новай беларускай літаратуры. Філасофска-эстэтычны вектар развіцця айчыннага мастацтва ў гэты час вызначаўся тэндэнцыямі эпохі Асветніцтва. У літаратурным працэсе гэта праяўлялася ў тым, што класічныя жанры і формы атрымлівалі рамантычнае ідэйна-зместавае напаяненне. Папулярнасцю карысталіся балады, лірычныя вершы, паэмы, заснаваныя, між тым, на рэальным гістарычным матэрыяле і выразных фальклорных рэмінісцэнцыях. Асноўнай прыкметай беларускай літаратуры ў гэты перыяд стаў зварот да народных спосабаў рэпрэзентацыі карціны свету, шырокае выкарыстанне гутарковых маўленчых сродкаў.

Заканамерная змена эстэтычных густаў у адпаведнасці з павевамі часу стала прычынай перагляду мастацкай актуальнасці класічных літаратурных жанраў і іх ідэйна-зместавага напаянення. “Мяняўся ракурс бачання свету – мяняліся суадносіны ўмоўнасцей яго адлюстравання ў жанравых формах. У баладзе тэмп аповеду пачаў запавольвацца, а драматычная напружанасць – падаць. Менавіта ў той час, калі стылёвая эвалюцыя рамантычнай балады скіроўвалася ў бок гутарковай апавядальнасці, набыў інэрцыю да развіцця жанр гавэнды” [8, с. 98]. Гавэндамі (або размовамі, гутаркамі) называліся белетрызаваныя, пераважна вершаваныя, апавяданні, у якіх, у форме дыялогу, абмяркоўваліся надзённыя пытанні грамадскага жыцця. У айчынным літаратуразнаўчым дыскурсе за творамі такога тыпу замацаваўся тэрмін **гутарка**.

Згодна з фальклорным звычаем, аўтарства гутарак, як правіла, не пазначалася, таму іх прынята называць ананімнымі. Асноўнымі іх персанажамі былі сяляне або іншыя прадстаўнікі беларускага вясковага насельніцтва.

Балансуючы на мяжы літаратурнага твора і публіцыстычнага артыкула, гутаркі спалучалі народную сюжэтную і моўна-вобразную базу з вострасацыяльным зместам. Яны прама або іншасказальна закраналі надзённыя палітычныя праблемы, давалі трапную характарыстыку прадстаўнікам розных грамадскіх слаёў, распавядалі аб цяжкім жыцці сялян пад прыгонам, актуалізавалі ўяўленні беларускага сялянства і дробнай шляхты аб пажаданым спосабе дзяржаўнага і эканамічнага ўладкавання. Мова гутарак была максімальна набліжанай да беларускай сялянскай гаворкі з характэрнымі рэгіянальна-дыялектнымі асаблівасцямі. Ва ўмовах абмежаванага выкарыстання беларускай мовы важнасць гэтага факта наўрад ці магчыма пераацаніць. “Менавіта гутарка пацвердзіла ў першай палове XIX ст. жыццядзейнасць, жыццятворнасць беларускамоўнага развіцця беларускай літаратуры” [8, с. 127].

Публіцыстычнае гучанне беларускіх сялянскіх гутарак абумовіла грамадска-палітычная і маральна-этычная праблематыка, а таксама высокая ступень рэалістычнасці і актуальнасці прадстаўленага факталагічнага матэрыялу. Гутаркі закраналі тэмы сацыяльнай несправядлівасці (“Гутарка Данілы са Сцяпанам”, “Гутарка пана з селянінам”, “Речь старовойта”, “Гутарка Кузьмы з Апанасам”, “Гутарка ў карчме, спісаная Кандрасем з-пад Докшыц”, асобныя апавяданні “Рассказов на белорусском наречии” і інш.), барацьбы за рэлігійнае і нацыянальна-культурнае самавызначэнне беларусаў (“Гутарка двух суседаў”, “Гутарка старога дзеда”, “Крыўда і праўда”, “Перадсмяротны разговор пустэльніка Пятра, каторы жыў у пушчы дзевяцьдзсят лет, а памёр маючы сто сорок лет” і інш.), паводзін людзей у грамадстве і сям’і (“Вось цяпер які люд стаў”, “Гутарка Паўлюка” і інш.).

Пашыраныя ў вуснай форме або ў выглядзе “спісаў” гутаркі надалі беларускаму слову, па аб’ектыўных абставінах выцесненаму на перыферыю грамадскай камунікацыі, сацыяльнае гучанне і сфарміравалі камунікатыўную прастору, у межах якой быў усталяваны кантакт паміж сялянствам, нацыянальна арыентаванай шляхтай, творчай інтэлігенцыяй, іншымі слямі беларускага грамадства.

Дыялагічная форма арганізацыі як уласна мастацкага твора, так і яго камунікатыўна-зместавага кантэксту мае глыбокія традыцыі ў айчыннай літаратуры. Тут можна згадаць і ўзоры рэлігійнай палемікі Сярэднявечча (некаторыя з іх маюць вельмі паказальныя назвы – напрыклад, “Размова берестянина з братчыком” аўтарства Іпація Пацея, 1603), і сатырычна-публіцыстычныя помнікі эпохі Барока (“Прамова Мялешкі”, “Ліст да Абуховіча”). У пачатку XIX ст. глебу для шырокай папулярнасці гутарак падрыхтавалі і польскамоўныя літаратары беларускага паходжання – Ян Баршчэўскі (як мяркуюць спецыялісты, ён можа быць аўтарам “Размовы хлопцаў”, напісанай у 1812 г. [8]), Уладзіслаў Сыракомля (яго дэбютная балада “Пашталён” мела падзаглавак “Народная гавэнда”) і інш.

Анталагічныя, аб’ектыўна-гістарычныя і логіка-храналагічныя акалічнасці развіцця феномена масавай камунікацыі перыядычна ўзнаўляюць дыскусію аб характары ўзаемаадносін ключавых актараў грамадскага інфармацыйнага ўзаемадзеяння: таго, хто генерыруе адпаведны прадукт, і таго, каму ён прызначаны.

Асоба **суб’екта** масавага маўлення неаднаразова трапляла ў цэнтр увагі прадстаўнікоў розных філалагічных дысцыплін. Найважнейшым аспектам грамадскай функцыянальнасці публіцыстычнага тэксту даследчыкі лічаць асаблівасці ўспрымання зместу, а таксама яго інтэрпрэтацыі ў плане выбудоўвання персанальных і сацыяльных паводзін (лакутыўна-

ілакутыўна-перлакутыўны аспект). Шырокія магчымасці канвертацыі публіцыстычнай інтэнцыі ў індывідуальныя і грамадскія ўчынкі вызначаюць напрамкі развіцця жанру, яго сутнасныя рысы і, у рэшце рэшт, саму неабходнасць яго існавання. Дзейнасць аўтара, накіраваная на моўную фармалізацыю ўласнай прагматычнай інтэнцыі, дае даследчыкам падставы разглядаць асобу суб'екта маўлення як ключавы фактар тэкстатворчасці, а тэматыка-камунікатыўныя паказчыкі гэтай інтэнцыі – лічыць падставай для вызначэння структуры вобраза стваральніка публіцыстычнага тэксту. Так, Р. Я. Салганік, гаворачы пра характар адлюстравання і кваліфікавання з'яў рэчаіснасці ў журналісцкім тэксце, вылучае такія базавыя дыхатамічныя элементы канцэпцыі асобы аўтара, як “чалавек прыватны” і “чалавек сацыяльны” [9]. Такое спалучэнне сутнасных характарыстык выяўляецца ў тым, што індывідуальнае маўленчае дзеянне (лакутыўны акт) у кантэксце твораў публіцыстычнага жанру – іх тэматыкі і аўтарскіх камунікатыўных задач (ілакутыўны акт) – набывае характар грамадскага ўчынку, рэзананс якога фарміруе сацыяльную практыку і сацыяльны вопыт (перлакутыўны акт). Іншымі словамі, якія б прыватныя тэмы ні закранаў публіцыст у сваім выказванні, яно заўсёды будзе мець сацыяльнае гучанне і будзе накіравана на фарміраванне грамадскага рэзанансу, рэалізаванага ў кагнітыўным і/ці ў эмпірычным плане. На аснове названай дыхатаміі В. І. Іўчанкаў вылучае прыватныя кампаненты структуры сукупнай моўнай асобы, «выражанай канцэптuallyным “чалавекам” (“думаючы”, “дзеючы”, “успрымаючы” і “пішучы”, “сацыяльны”, “прыватны”) і кантэкстуальнымі макрастратэгіямі» [10, с. 194].

Колькасныя і якасныя паказчыкі масіву тэкстаў ананімных сялянскіх гутарак XIX ст. даюць падставы канстатаваць з'яўленне ў беларускай літаратурна-камунікатыўнай прасторы прынцыпова новай асобы аўтара, якая выразна сумяшчае ў сваёй структуры адзнакі “чалавека прыватнага” і “чалавека сацыяльнага”. Калектыўны аўтар сялянскіх гутарак XIX ст. адкрыта і шчыра дзеліцца ўласнымі назіраннямі, пачуццямі, меркаваннямі, але пры гэтым выступае выразнікам думак і памкненняў цэлага сацыяльнага класа, аб'яднанага эканамічнымі, рэлігійнымі, нацыянальна-культурнымі і іншымі інтарэсамі. Цеснае перапляценне “прыватнай” і “грамадскай” сфер у тэкстах гутарак абумоўлівае задуму і асноўную ідэю жанру: простае мовай расказаць аб праблемах дзяржаўнага маштабу, змясціць звычайнага чалавека ў кантэкст актуальных гістарычных працэсаў, сцвердзіць беларускае сялянства ў якасці паўнапраўнага ўдзельніка палітычнага жыцця.

Імкненне аўтараў да надання голасу беларускага селяніна сацыяльнага гучання найчасцей рэалізуецца праз такое маўленчае дзеянне персанажаў, як пераход на іншы ўзровень абстракцыі. Так, напрыклад, у “Гутарцы пана з селянінам” на звычайнае побытавае і абсалютна канкрэтнае пытанне пана (– *Чаму твая Дарота / Не пшыходзі да мяне на работа? / Сушыць, грабіць пільна трэба, / Дам пянёндзы, дам і хлеба*) селянін адказвае словамі, гучанне якіх паводле ўзроўню абстрагавання і шырыні абагульнення можна разглядаць як сапраўдную палітычную заяву: – *Ужэ панскі хлеб надакучыў, / Як пан нас добра мучыў: / Добра паны гандлявалі, / Слугі на сабакі мянялі!* [11, с. 590]. Такі адказ селяніна – выразнае дэклараванне актыўна-дзейснай пазіцыі героя. Ён не згодны больш цярпець здзек і падман (*панскі хлеб надакучыў*), адкрыта аб гэтым заяўляе і дзейнічае ў адпаведнасці з прынятым рашэннем. Гэтыя словы тэкстуалізуюць агенсную (дзеючую) кантэкстуальную макрастратэгію, паводле В. І. Іўчанкава, што адпавядае аўтарскай інтэнцыі да менавіта такой рэпрэзентацыі героя.

Нягледзячы на тое, што семантыка слова *гутарка* (*размова*) прадугледжвае дыялагічную форму арганізацыі маўлення – ‘слоўны абмен звесткамі, думкамі’ [1, с. 682], – размеркаванне камунікатыўных роляў у адпаведных літаратурна-публіцыстычных творах рэдка з’яўлялася парытэтным. Як правіла, у гутарках функцыянальна вылучаюцца два тыпы персанажаў: “Апавядальнік” і “Слухач”. “Апавядальніку” належыць вядучая роля ў размове. Менавіта ў яго вусны аўтар укладвае асноўны факталагічны і ідэйны змест твора. У тэксце ён паўстае як мудры, паважаны і вопытны, нярэдка пажылы, чалавек, дасведчаны ў самых розных пытаннях – ад дзяржаўнай палітыкі да выхавання дзяцей. Ён гаспадарлівы і ўмелы селянін, дбайны гаспадар. У развагах кіруецца здаровым сэнсам і народнай кемлівасцю.

Маналог “Апавядальніка” складае ядро тэксту гутарак. Такая структура абумоўлена камунікатыўна-прагматычнымі задачамі аўтара: канцэнтравана, без адцягвання ўвагі на мастацка-фармальныя ўмоўнасці данесці да чытача галоўную ідэю і думку твора. Размова ад першай асобы, уключанасць у камунікацыю, фармалізаваная зваротам да калектыўнага слухача пры дапамозе дзеясловаў першай і другой асобы адзіночнага ці множнага ліку, вербалізаваная адпаведнымі назоўнікамі-апелятывамі і дзеясловамі-экспрэсівамі суб’ектыўная ацэначнасць, спосаб аргументацыі, заснаваны на асабістым вопыце і ўласных перажываннях, – вось асноўныя рысы моўна-маўленчага партрэта адрасанта маўлення (аўтара) беларускай сялянскай гутаркі XIX ст.

Названыя тэкставыя камунікатыўныя характарыстыкі, назапасіўшы крытычную масу, сфарміравалі своеасаблівую, агульную для твораў, стылістыка-маўленчую танальнасць. Яе базавым экстралінгвістычным элементам выступаюць акалічнасці камунікатыўнай сітуацыі – прастадушны расповед звычайнага, але дасведчанага чалавека, яго па-сяброўску прыязны зварот да такога самага, простага, чалавека. Персанажы гутарак маюць адзін сацыяльны статус, характарызуюцца блізкімі эканамічна-маёмаснымі паказчыкамі, валодаюць аднолькавым культурным і эмпірычным базісам. Сюжэтная вызначаная спрыяльная ўмовы зносін (*Кузьма, сядзеўшы з Апанасам, / Яму гаворыць добрым часам* [11, с. 601]; *Святога дня і харошае пагоды, Даніла са Сцяпанам / Сашліся разам і селі сабе пад парканам* [12, с. 1047] і г.д.) разам з фармалізаваным адпаведнымі моўнымі сродкамі прызна-добрачылівым, часам спагадлівым, стаўленнем (*дзядзька дарагенькі, мілыя дзеткі, мой каханы, кум/куме, нябожа* і г.д.) актуалізуюць бачанне субяседніка (і, адпаведна, чытача) – як сябра, добрага знаёмага, суседа, земляка.

Катэгорыя **аб'екта** (адрасата) маўлення і феномен адрасаванасці тэксту на працягу многіх дзесяцігоддзяў з'яўляюцца краевугольным каменем літаратуразнаўчых, стылістычных і медыялінгвістычных даследаванняў. На падставе вывучэння тэкстаў вядучых расійскіх перыядычных выданняў Т. Л. Камінская вылучыла і апісала асноўныя тыпы адрасатаў медыяпаведамленняў на мяжы XX і XXI стст. У аснову класіфікацыі пакладзены такія катэгарыяльныя прыкметы, як «наяўнасць у тэксце апазіцыі “свой – чужы”, арыентацыі на маўленчы вопыт аўдыторыі, элементаў карціны свету, якія рэпрэзентуюць стыль жыцця і сацыяльны статус адрасата» [13]. У адпаведнасці з заяўленымі крытэрыямі даследчыца вылучае ў сучасных медыятэкстах тры тыпы адрасатаў: “інтэлігентная меншасць”, “прадстаўнік узорнага асяроддзя” і “просты чалавек”. “Найменні вобразаў, змешчаныя ў двукоссі, па сутнасці, уяўляюць метафары, запачычаныя з саміх тэкстаў пры характарыстыцы імі сваіх мэтавых аўдыторый” [13].

Як паказваюць назіранні, дыферэнцыяльныя крытэрыі, а таксама атрыманыя Т. Л. Камінскай вынікі рэлевантныя і тэкставаму матэрыялу сялянскіх гутарак. У ананімных творах XIX ст. з апорай на асаблівасці маўленчай практыкі адпаведнай сацыяльнай групы адлюстраваны акалічнасці супрацьстаяння беларускага народа з антаганістычнымі, рэакцыйнымі грамадска-палітычнымі сіламі, пададзена панарама працы і побыту тагачаснага сялянства, вызначана яго месца ў агульнай структуры

грамадства. Паводле сюжэтна-кантэкстуальных, камунікатыўных і моўных характарыстык персанажы гутарак цалкам упісваюцца ў гэтую аперацыянальную парадыгму і адпавядаюць такой класіфікацыйнай нішы адрасата медыяпаведамлення, як “просты чалавек” (*людзі паспалітыя*).

У дыспрапарцыянальнай камунікатыўнай схеме з тыпізаванымі персанажнымі катэгорыямі “Апавядальніка” і “Слухача” актыўнасць апошняга ў дыялогу ніжэйшая. Аднак значэнне не меншае. Як можна меркаваць, ён увасабляе персаніфікаваны вобраз суб’екта сацыяльнага жыцця – народа, да якога звяртаецца аўтар вуснамі “Апавядальніка”. Менавіта такая роля абумоўлівае высокі гуманістычны і дэмакратычны пафас слоў Данілы – персанажа вершаванай “Гутаркі Данілы са Сцяпанам” (*«Будзе тое, браце, дажджом, мой Сцяпане, / Што пан на нас скажэць: “Мой каханы пане!” / Мы на іх глянем і шапкі не знімем. / Хоць блізка нас будзец, не скланіўшысь мінем»* [12, с. 1048]) або дыдактычнасць звароту Свяшчэнніка да Парафіяніна ў праявітых “Расказах на беларусском наречии” (*“Дась Бог, нашы дзеці будуць лепшы; толькі няхай яны вучацца. Самі толькі не псуйце іх ... паважайце адзін другога, і дзеці вас паважаць будуць, у харошых бацькоў – добрыя і дзеці”* [11, с. 583]).

Сітуацыя шчырай размовы персанальна і сацыяльна блізкіх людзей абумовіла выбар моўна-маўленчых сродкаў, неабходных для фарміравання паведамлення, адпаведнага аб’ектыўным (або тым, што суб’ектыўна ўспрымаюцца аўтарам як аб’ектыўныя) якасцям рэцыпіента тэксту. Такі характар мэтавай накіраванасці маўлення праяўляецца найперш у зваротках. Замацаванае ў канкрэтных фармальных адзінках эмацыянальна-пазітыўнае стаўленне да адрасата, успрымання яго ў якасці аднадумца або як мінімум сацыяльна блізкага чалавека было настолькі трапным і ўдалым, што моўныя маркеры выпрацаванай у тэкстах гутарак танальнасці атрымалі пашырэнне і ва ўзорах пазнейшай беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыкі (*хлопцы ў Я. Баршчэўскага, брат/братцы/брацця ў В. Каратынскага і іншых; пане-браце ў Я. Лучыны; мужычок у А. Гурыновіча; добрыя людзі, просты народ у А. Ельскага; мілыя дзеці зямлі-маткі маёй у Ф. Багушэвіча; дзецюкі – у тэкстах “Мужыцкай праўды” і г.д.*).

Дыспрапарцыянальная будова з размежаваннем камунікатыўных роляў гаворыць аб тым, што аўтары беларускіх сялянскіх гутарак разглядалі аўдыторыю сваіх твораў як непасрэдных рэцыпіентаў паведамлення. Функцыянальная дыхатамія такога кшталту дае падставы канстатаваць суб’ект-аб’ектную мадэль камунікацыі з выразным вылучэннем адрасанта і адрасата паведамлення. Вастрыня і высокая грамадская значнасць закра-

нутых праблем, задачы стваральнікаў, звязаныя з папулярызаванай адпаведных ідэй і пастулатаў, вызначылі характар аўтарскай прагматыкі – устаноўку на адназначнае ўспрыняцце сэнсу твора і разлік на канкрэтны перлакутыўны эффект. Кіруючы маналог як цэнтральны зместавы і кампазіцыйны элемент размовы бачыўся найбольш прыдатнай формай рэалізацыі такой інтэнцыі. Названы спосаб тэкставай арганізацыі дазволіў эфектыўна трансліраваць аўтарскія думкі і меркаванні, фармуляваць высновы, актуалізаваць сацыяльна-палітычныя, культурна-рэлігійныя і іншыя наратывы.

У XIX ст. гістарычныя ўмовы выявілі вострую патрэбу ў выпрацоўцы ўласнага погляду беларусаў на сябе як на нацыю, а палітычныя падзеі гэтага часу абвастрылі і паскорылі крышталізацыю нацыянальных рыс. Ананімныя сялянскія гутаркі па сваёй глыбокай народнай сутнасці сталі менавіта той сферай, дзе працэс канцэптуалізацыі беларускай нацыі атрымаў сваё асэнсаванне, а тэкстуалізаваныя вобразы камунікантаў і адпаведны часу характар іх узаемадзеяння заклалі асновы айчыннай публіцыстыкі. Літаратурна-публіцыстычны жанр беларускай ананімнай гутаркі ў XIX ст. стаў паўнаважнай формай масавай камунікацыі. Дзякуючы яму беларускі селянін, і беларус увогуле, набыў магутны голас, звернуты і да аднадумцаў, і да антаганістаў, што выявіла яго сапраўднай сацыяльна-палітычнай сілай.

ЛІТАРАТУРА

1. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / уклад.: І. Л. Капылоў [і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя Петруся Броўкі, 2016. – 968 с.
2. Cambridge International Dictionary of English. – URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/essential-british-english/communications>. (дата звароту: 15.01.2025).
3. The Concise Oxford Dictionary. – URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=communication>. (дата звароту: 15.01.2025).
4. Большой толковый словарь русского языка [А-Я] / Рос. акад. наук, Ин-т лингвист. исслед. ; [рук. проекта, гл. ред. д-р. филол.н. С. А. Кузнецов]. – СПб. : Норинт, 2004. – 1534 с.
5. Лазутина, Г. В. Журналистский текст как знание оперативного назначения / Г. В. Лазутина // Вестн. МГУ. Сер. 10, Журналистика. – 2012. – №5. – С. 50–58.

6. *Вартанова, Е. Л.* Цифровая журналистика как новое поле академических исследований / Е. Л. Вартанова // Меди@льманах. – 2021. – № 6 (107). – С. 8–14.
7. *Матвеева, Т. В.* Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева. – Ростов н/Д : Феникс, 2010. – 562, [1] с.
8. Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў : у 2 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – Т. 2: Новая літаратура: другая палова XVIII–XIX стагоддзе; / навук рэд. тома У. І. Мархель, В. А. Чамярыцкі.– 582 с.
9. *Солганик, Г. Я.* Автор как стилеобразующая категория публицистического текста / Г. Я. Солганик // Вестн. МГУ. Сер. 10, Журналистика. – 2001. – №3. – С. 22–29.
10. *Іўчанкаў, В. І.* Дыскусія беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту / В. І. Іўчанкаў. – Мінск : БДУ, 2003. – 257 с.
11. Літаратура другой паловы XIX стагоддзя : у 2 ч. / уклад. Л. Г. Кісялёвай, Н. М. Сенкевіч ; камент. Л. Г. Кісялёвай ; навук. рэд. С. Л. Гаранін. – Мінск : Маст. літ., 2013. – Ч. 1. – 847 с.
12. Літаратура першай паловы XIX стагоддзя / уклад. і камент. М. В. Хаўстоўіча ; навук. рэд. С. Л. Гаранін. – Мінск : Маст. літ., 2012. – С. 1048. – 1086 с.
13. *Каминская, Т. Л.* Автор и адресат в современных медиатекстах / Т. Л. Каминская // Вестн. Санкт-Петерб. ун-та. Сер. 9. – 2008. – Вып. 2. – Ч. II. – С. 314 – 319. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/avtor-i-adresat-v-sovremennyh-mediatekstah/viewer> (дата обращения: 15.01.2025).

Поступила в редакцию 17.01.2025